

Preek gehouden op 13 juli 2025
In de Westerkerk Amsterdam
Ruth 1, door ds. Herman Koetsveld

Het boek Ruth is een juweeltje van vertelkunst. Vermoedelijk al zo'n 3000 jaar geleden ontstaan en doorverteld. Het blijkt tot het randje gevuld met de grote thema's van het leven. Ons leven ook. En dat alles met een opmerkelijke actualiteit.

Het begin van het verhaal. Dat beschrijft in niet meer dan 5 verzen de grootst mogelijke rampspoed die een mens kan overkomen. Want in Bethlehem, en dat betekent broodhuis, in dat huis is geen brood meer. De oogsten zijn mislukt. Tussen haakjes: dit verhaal wordt op het oogstfeest, ons Pinksteren, gelezen.

Een man, zijn vrouw en hun beide zonen besluiten weg te trekken, het kan niet anders, naar het hoger gelegen Moab, waar kennelijk de stijgingsregens wel voor vruchtbaarheid hebben gezorgd. Daar gaan ze naar toe. Als vreemdelingen, staat er. Economische vluchtelingen, dat zijn het. Welke keus hebben mensen als er geen perspectief van leven is.

Afgelopen donderdagavond waren we met een heel aantal mensen, waaronder een groot deel van de gemeenteraad van de gemeente Dronten in de Open Hofkerk in Kampen als onderdeel van de doorgaande dienst van het kerkasiel voor de in ons land gewortelde kinderen van de Oezbeekse familie Babayants. Ook zij hebben het dieptepunt in de Nederlands politiek van vorige week tot zich moeten nemen dat wat 'het strengste asielbeleid ooit' is gaan heten zelfs de grens is overgegaan om hulp aan mensen die alles achter zich hebben moeten laten strafbaar te maken. Onze volksvertegenwoordiging is door de morele ondergrens gezakt.

Zo'n gezin op drift, met die twee jonge kinderen, ze komen in Moab aan en ze worden niet weggestuurd. De verteller haast zich nu de namen van deze mensen te noemen. Iedere vluchteling, ieder mens heeft een naam. Elimelek heet de man. Mijn God is koning. Da's een mooie naam. Een naam als een belijdenis. Hoe zal God koning zijn in alle dingen die een mens overkomt? Hoe is God koning in deze bizarre tijden? Een naam als een vraag die stilletjes door het verhaal, door heel het leven heen klinkt.

Zijn vrouw heet Noömi. Ook al zo mooi. De gelukkige, de lieflijke. Maar haar naam zal worden achterhaald door de gebeurtenissen. En dan hun zonen: de ene heet Machlōn, en daar klinkt het woord 'ziekte' in door en de ander heet Kiljon, hij die wegwijnt. Machlōn en Kiljon, dat rijmt. Zoals ziekte en wegwijnen veel te vaak rijmen. Met deze namen voert de verteller de sfeer van naderend onheil op.

Zie daar al een thema zo diep als het leven, zo ondoorgrondelijk te bevatten in het geloof: en we weten er allemaal van. We hopen op de goedheid van God, en we ervaren als het meezit momenten van groot geluk, maar we zijn ook onlosmakelijk verbonden met ziekte, wegwijnende ziekte, sterfelijkheid.

Het raadsel van het leven gevangen in die vier namen. Is God verantwoordelijk? Zijn wij verantwoordelijk? Hoe is God koning? Wat moeten wij doen? In het verloop van het verhaal lost deze vraag zich niet op, maar verweeft de verteller beiden in elkaar: de Ene en wij, jij en ik en God.

Maar dan, daar in den vreemde sterft eerst man en vader Elimelek. Hoe moet het nu verder? Is er nog toekomst? Ja, zeggen de zoons, we moeten verder, hier ligt ons leven. Zij zijn door de Moabitische overheid niet tot illegalen, tot profiteurs bestempeld die zo snel mogelijk het land uitmoeten. Dat vreemde land heeft voor hen een nieuwe toekomst mogelijk gemaakt. En zij trouwen, geïntegreerd en wel, na verloop van tijd met Moabitische vrouwen. De een met Orpa, de ander met Ruth.

Maar tien jaar later slaat het noodlot weer toe. Beide zoons sterven. Het staat er niet maar misschien wel aan ziekten die een mens doen wegwijnen. En zo blijft Noömi achter met haar twee nog jonge schoondochters. Kleinkinderen zijn kennelijk niet geboren. Vijf verzen voor de sobere beschrijving van het groots mogelijk ongeluk en verdriet, maar ook van niet meer weten waarvan en waartoe te leven.

Noömi wil terug naar haar land. Voor haar ligt er geen toekomst meer, nu haar man en zoons er niet meer zijn om een inkomen te verwerven. Als haar schoondochters zullen hertrouwen, dan zullen hun kinderen niet haar kleinkinderen zijn en zij, de lieflijke, de weduwe zal sterven als een naamloze en berooide vreemdelinge, in een vreemd land.

Noömi heeft een gerucht gehoord. Zij heeft gehoord dat de Ene naar zijn volk heeft omgezien door hen brood en dus toekomst te geven. God die omziet naar zijn mensen. Dat is verbondstaal. De Ene die een nieuw perspectief opent. Daar eindigt het eerste deel. Met taal van liefde en trouw. Dat is het antwoord op de rampspoed. Dat lost niet de vragen op, dat lost niet de dilemma's op. Dat lost de bitterheid niet op. Maar het is het woord waar Noömi op antwoordt.

'En zij keerde terug uit het veld van Moab'. Zij keerde terug. En hier begint deel 2. Dat werkwoord zal nu twaalf keer worden gebruikt. Terugkeren. 6 keer om naar Judea te gaan, 6 keer om terug naar Moab te gaan. Want dat is de keuze. Voor Orpa en Ruth.

'Gaan jullie terug naar het huis van jullie moeder', zegt Noömi. Daar waar altijd het ouderlijk huis het huis van de vader wordt genoemd, blijft het hier een verhaal van

vrouwen. Het huis van je moeder. 'Laat het zo mogen zijn dat de Ene je de liefde zal bewijzen zoals jullie aan de gestorvenen en aan mij hebben bewezen'. Want wat waren ze gelukkig geweest met elkaar. Wat hadden ze het goed gehad samen.

Dat zou redelijk zijn van God, als Hij dat doet, liefde bewijzen. Help Hem er maar een handje bij. Weer dat verborgen thema: God zal het doen, maar jullie moeten het ook doen. Keer terug en wordt gelukkig, maak een nieuwe start. Het is jullie gegund. En dan kust Noömi haar beide schoondochters ten afscheid. En dan komt al het verdriet dat zij met elkaar al die jaren gedeeld hebben weer naar buiten. Nee, zeggen ze allebei, als ze weer woorden hebben, nee, wij keren terug naar uw volk.

Er moeten andere en krachtiger argumenten aangevoerd worden om de beide vrouwen te bewegen te kiezen voor een nieuwe toekomst in hun eigen land. Noömi wijst erop dat zij te oud is om nog zonen te baren, als ze al een man zou kunnen vinden. Bovendien, zou je al die tijd wachten? Want in Israël is voor beide 'buitenlandse' weduwen geen toekomst. Niemand die hen zal willen huwen. Het is zo hard reëel wat Noömi hier zegt.

Want de werkelijkheid van toen en die van nu grijpen hier diep verontrustend in elkaar nu de politiek in het huidige Israël er openlijk op gericht is zich te ontdoen van de Palestijnen in Gaza, de Westbank en Israël zelf, terwijl zij niet eens 'vreemdelingen' zijn, maar daar al sinds mensenheugenis wonen.

Wat daar nu gebeurt is ten hemel schreiend, godgeklaagd en staat haaks op de schatrijke erfenis van de Torah en de profeten die aan Israël gegeven is. Waaronder dus dit verhaal met zijn letterlijk grensoverschrijdende ruimte.

Want de verteller preludeert hier al op het vervolg, dat er wel degelijk een bloedverwant is die met Ruth, de Moabitische zal willen trouwen.

En dan komt Noömi met haar zwaarste argument om niet met haar mee te gaan: 'De Ene heeft zich tegen mij gekeerd'. Met andere woorden: met mij blijven optrekken is kiezen voor ongeluk. En daar horen we haar met haar naam de lieflijke, de gelukkige voor het eerst zeggen: voor mij is het bitter, omdat God mij heeft getroffen. En dan kiest Orpa en kust haar schoonmoeder opnieuw en keert inderdaad terug. De verteller zegt het volkomen neutraal: zo kun je en mag je kiezen. Voor die toekomst in je eigen land, daar naar het huis van je moeder.

En zo komen we bij het derde deel. Want Ruth, zij klemt zich aan Noömi vast. En nog een keer probeert Noömi ook haar te overtuigen terug te gaan. Maar Ruth is onbeweeglijk in haar keuze. Zij blijft bij de vrouw met wie zij door de loop van de dingen onlosmakelijk verbonden is geworden. De band die ontstaan is door het delen van het intense verdriet met haar schoonmoeder is sterker dan de band met het huis van haar moeder van waaruit een nieuwe toekomst zou kunnen gloren. Zo ervaart zij dat. Dat is haar diepste waarheid.

'Keer terug zoals Orpa naar haar volk en goden'. Wat een ruimte en een respect biedt Noömi voor de andere cultuur waarin zij vreemdeling was, voor de mensen die anders geloofden dan zij deed, maar die haar niet hebben weggestuurd en haar de ruimte boden om haar leven te leven.

En dan komen die beroemde woorden van Ruth: 'Waar u heengaat, daar zal ik heengaan, waar u verblijft, daar zal ik verblijven; uw volk zal mijn volk zijn; en uw God zal mijn God zijn; waar u sterft zal ik sterven en daar zal ik begraven worden'. En dat eindigt ze met een eed: 'Zo moge de Eeuwige mij doen, ja nog erger als niet de dood alleen ons zal scheiden'.

Aan deze woorden van Ruth zijn merkwaardig genoeg altijd veel vrome woorden gewijd. Dat zij zich hier zou bekeren tot de God van Israël. Maar dat staat er helemaal niet. Zij verklaart zich volkomen solidair met Noömi en als Noömi iets westelijker was gegaan, dan had zij vermoedelijk de god Baäl genoemd. Uw God is mijn God, wie of wat dat ook moge zijn. Dat is wat anders dan een warme bekering. De kracht van wat Ruth hier zegt en hoe de verteller verhaalt is de onvoorwaardelijke trouw en solidariteit met deze 'buitenlandse' vrouw, met haar Judese schoonmoeder.

En als op het oogstfeest deze passage wordt gelezen, dan knikken de hoorders, want ze weten van de vruchten van deze trouw, van deze innerlijke kracht, van deze onvoorwaardelijke solidariteit tot in de dood. Als op het Pinksterfeest dit boek wordt gelezen, dan is er die herkenning van de vruchten van de geest van Hem die ook onvoorwaardelijk trouw bleef aan de zijnen tot in de dood. En Ruth, zij staat in het geslachtsregister van Jezus van Nazareth. Zie daar de innerlijke samenhang.

Tegenwerpingen helpen niet meer. De keuze is definitief. De volle verantwoordelijkheid is genomen. Kome wat komt. En zo naderen zij Bethlehem, broodhuis. Vreemdeling geworden omdat er geen brood was. En nu berooid van alle geluk teruggekeerd met een vreemdelinge, omdat er weer brood is.

'Niet te geloven. Is dat Noömi? Is dat de gelukkige? Je herkent ze niet meer terug'. 'Nee inderdaad, noem me niet meer Noömi, maar noem me Mara, de bittere, de verbitterde. Want Sjaddai, de Ontzagwekkende heeft me veel bitterheid aangedaan. Vol ben ik heengegaan, maar de Eeuwige heeft me leeg doen terugkeren'. Twee keer zegt ze dat. En ze zegt het bijna in dezelfde bewoordingen als Job in zijn lijden.

'Sjaddai, de Ontzagwekkende heeft mij kwaad aangedaan'. De vragen buitelen over elkaar heen. Bestaat er een lijntje tussen de Allerhoogste en een kolkende rivier die een vakantiekamp met tientallen meisjes wegspoelt? Gaat God over virussen en dodelijk woekerende cellen? Had de Eeuwige 30 jaar geleden geen opties om de genocide door de Serviërs op de Bosnische moslims in Srebrenica te voorkomen? En

heeft de Ene de Israëliische ministers gehoord die voorstellen om van Rafa in zuid-Gaza een concentratiekamp voor 600.000 Palestijnen te maken?

'Sjaddai, heeft het mij aangedaan. Noem mij niet de gelukkige, want het klinkt als is een leugen. Noem mij de bittere'. De verteller lost de vragen niet op. Maar hij slaat de klacht God recht in het gezicht.

De verteller is klaar met het eerste hoofdstuk. Maar zo kun je niet eindigen. Zo kun je ook niet verder. Er moet een afronding komen met een opening. Een einde dat geen einde is, maar perspectief biedt op een vervolg. Naar het leven, om de hoop, om de geboorte van een nieuwe verwachting.

En daarom beklemtoont de verteller dat Noömi niet alleen is teruggekeerd. Zij zei wel dat ze leeg was teruggekeerd. En alle begrip, in zulke omstandigheden mag je dat zo zeggen, soms kun je niet anders dan dat zo te zeggen. Maar het is niet de laatste waarheid. Want ze zijn samen teruggekeerd. De leegte is niet een lege leegte. Er is ook een woord en daad van ongelooflijke trouw. Er zijn woorden van onvoorwaardelijke liefde. Er is een nieuw verbond ontstaan tussen twee vrouwen die de moed hebben om terug te keren naar het broodhuis. En zij hebben besloten alles te delen wat komt, omdat zij alles gedeeld hebben wat geweest is.

En daarom dat laatste zinnetje. Zorgvuldig gekozen. Voorlopige afronding met toekomst. Einde met nieuw perspectief: 'En zij kwamen in Bethlethem aan in het begin van de gersteoogst'. Voel je aan dat het verhaal van Ruth en Noömi, dat verhaal van trouw, dat dat een verhaal is dat uitziet naar de vruchten van de oogst, tegen alles in?

En voel je aan dat de trouw van Ruth dezelfde bron heeft als de trouw van haar verre nazaat Jezus Christus: namelijk de liefde die alles te boven gaat, zelfs de bitterheid van lijden en dood? En dan is er een open einde, want deze geest van liefde zal nieuwe vruchten voortbrengen. Toen, nu en alle dagen van ons leven. Om zo te groeien in dit vertrouwen zoals wij straks zullen bezingen: 'Dagelijks zal ik U geven, heel mijn leven, door uw lichtglans overstraald'. Godzijdank, Amen.

